

M. D. H. B.

✓ Någre Anmärkningar/

Rörande

Skodwändig- och Möjligheten

Åf

Vetesmärckers

Förbättring i Finland/

Med Wederbörandes Tilstånd/

Under

Oeconomiz PROFESSORENS, Kongl. Swenska
Wetenskaps Academiens, och Upsala Wetenskaps

Societetens LEDAMÖT

Mr. PEHR KALMS

Inseende,

Uti et Academiskt prof utgifne och förswarade

Åf

JACOB UTTER

Satakundensis

3 ÅBO Academiens Öfre Lärosal den 4. April,

År 1759. f. m.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Åbo, Tryckt hos Directeuren och Kongl. Boktr. i Stor-För-
Rendömet Finland, JACOB MERCKELL.

VIRO

Amplissimo atque longe Celeberrimo

D^{N.} M^{AG.} ALGOTHO A.
SCARIN,

Histor. & Moraliū PROFESSORI ad Auram Aca-
demiæ Regio & Ordinario.

VIRO Summe Reverendo atque Amplissimo

D^{N.} JACOB O
GADOLIN,

S. S. Theol. DOCT., & Scient. Natur. PROFESSORI
Reg. & Ordinario, Reg. Acad. Scient. Membro Di-
gnissimo, Utriusque Consist. Adess. Gravissimo, Ec-
clesiæ Aboëns. Pen. Pastori longe meritissimo,
Facultatis Phil. h. t. Decano.

MÆCENATI-

Lubens quidem fateor, opellam hanc, ut omni ni-
Nominum Vestrorum Celeberrimorum Illustre-
pore amplexi estis, & Beneficia, quæ apud me colloca-
us, quæ Vos prosequor, venerationis publice signifi-
arguatis, sed potius, in pignus animi summo opere gra-
sculum hocce quale quale Nominibus Vestris Amplis-
oro atque obtestor. De cætero, ut per diu felicissimi viva-
nunquam, quodd vixe-

CELEBERRIMORUM NOMI-

Clientis devot.

JACOBUS

VIRO

Amplissimo atque longe Celeberrimo

D^{N.} M^{AG.} HENRICO
HASSEL,

PROFESSORI Eloquentiæ ad Academiam Aurai-
cam Regio & Ordinario.

VIRO Amplissimo atque Celeberrimo

D^{N.} M^{AG.} JOHANNI
KRAFTMAN,

PROFESSORI Mathematicum ad Regiam Academi-
am Abœensem Extraordinario, Informatori ante-
hac Optimo, omni pietatis zelo colendo suspiciendo.

BUS MAGNIS,

iore destitutam, ita indignam esse, quæ splendore
tur. Persummus autem Favor, quo me nullo non tem-
stis, id certissime requirunt, ut occasionem summae isti-
candæ datam non dimittam. Ne igitur arrogantia me-
tissimi ac venerabundi nunquam intermoriturum, opu-
simis dicatum, benigno vultu suscipiatis, humillimus
tis, vigeatis, floreatis, DEUM ter O. M. obsecrare
ro, ero desiturus.

NUM VESTRORUM.

issimus,
UTTER. JACOB

Plurimum Reverendo atque Praclarissimo VIRO,

**D^{N.} G E O R G I O
HORNBOURG,**

Karckuenſium Paſtori Meritiſſimo, Dexterrimo, ut
ante hac Nutritio Optimo, ita omni pietate ater-
num devenerando.

Plurimum Reverendo atque Praclarissimo VIRO,

**D^{N.} M^{AG.} JOHANNI
LAHIANDE,**

Paſtori in Eura Adcuratiſſimo, Laudatiſſimo Fau-
tori certiſſimo, ſumma animi obſervantia perpe-
tuum ſuſpiciendo.

Flammaram, quas in mente mea reverentiae & gra-
titudinis ardentiffimas, Veſtra, Fautores Optimi,
non exigua in me collata Favoris documenta accen-
dunt, ceu ſigno certiſſimo, diſſertationi huic, ignavo
licet Marte elaborate aditum ad Vos patere patiamini,
ſubmiſſe rogo. Ego, quoad vixero, fauſta quævis
Nominibus Veſtris adprecabor, permansurus

Plurimum Reverend. NOMINUM VESTRORUM

Cultor humillimus,
IACOBUS UTTER,

Kongl. Majest.
Tro Tjenare och Auditeur wid Biörneborgs Låns
Regemente til Fot,
Adel och Högaktad
Herr **H A R A L D**
A L F T A N,
Min Gunstige Gynnare:

Sågot på tredje Året har jag haft den lycka, at wislas
uti Herr Auditeurens Hus, samt leda Eder Käre och
ende Son til Dagg och Wettenskap; men, då jag
täncker på de många Wälgjärningar och den barna-rätt, som
jag derunder åtnjutit, tillsår jag gärna, at jag wid Herr Audi-
teurens Bord alt ifrån mina barna-år upvuxit. Det oroar
och gör mig försagd, då jag wid noga öfwerwägande af alt
detta finner, at jag måste all åtnjuten ynnest, tillägga Herr
Auditeurens egna godhet allena, och intet den ringa möda,
jag wid Eder Käre Sons handledande nedlagt. Dock beder
ödmjukast, då jag ej annat förmår, Herr Auditeuren tackes
Gunstigt låta Sina mig ertedda wälgjärningar wara med et
wördnadsfult och tacksamt sinne betalde, samt emedlertid, til en
säker pant derå, emottaga detta obhysade pappers-kram, som är
en frugt af den tiden, jag utaf Herr Auditeurens ynnest fått
wislas wid Academien. För öfrigt skall jag aldrig uphöra,
at trågit anropa den Högsta om Eder beständiga wälgång. Så
som jag ock med wördsam Högaktning städsse framleswer

Adle och Högaktade Herr Auditeurens

Ödmjukaste tjenare,
JACOB UTTER.

*Perquam Reverendo atque
Clarissimo Viro,*

**Dn. JOHANNI
HELLENIO,**

Sacellano in Kiuckais me-
ritissimo.

*Reverendo atque Doctissimo
Viro,*

**Dn. JOHANNI
HABERFELT,**

S. Ministerii Adjuncto in
Mouhjerfvi Assiduo.

Fautoribus Aestumatissimis

Memor intensi Vestri in
me Favoris, consci-
usque simul illius, qua mens
grata ardet, pietatis, Opu-
sculum hocce leve satis, Vo-
bis sacrum esse volui. Pro
Vestra Vestrorumque o-
mnigena felicitate, vota
fundere calidissima, ad ro-
gum usque non cessabo.

NOMIN. VESTRORUM

Cultor observantissimus
JACOBUS UTTER.

Erono Länsmannen,
Högtålad

**Serr ANDERS
WIDBERG.**

*Min Högtårade Käre
Morbroder.*

Mitt första Acade-
miska Arbete / har jag
ej bortd undgå Eder / Min
Käre Morbroder / upoffra /
till et wedermåle af den
godhet jag ämjustit / och
prof af den tilgifvenhet,
med hwilken jag städse är

*Min Högtårade Käre
Morbroders*

*Hödmjål: Hörsamste
tjenare,*
JACOB UTTER.

J. J. VI.

Att Inwånarena uti et Land hafwa tillräck-
ligen föda och kläder, kan man med fog säga, det
de lefwa i möjligaste lycksalighet uti tünelig måt-
to. Bland de förnämsta wägar, som föra et folck
til denne lyckans grad, äro, näst Gudsfruktan,
Äkerbruket och Boskaps-skötseln. Dese äro sådane grenar af
Landt-skötseln, som med hwaraman synas tästa om företråde.
Lika åldriga sluter man dem wara af Gen. 4: 2. Dock wet
man, at Äkerbruket mer än sällan blifwit någon tid idkadt
utom Boskaps-skötsel: men twärt om finne wi exempel där-
uppå, at många lefwat med Boskaps-skötseln allena, utan
ringaste Äkerbruks häfd, såsom de Gamla Scyther, Se Just.
Lib. II. Cap. 2. §. 3. Så närde ock Patriarcherne sig i syn-
nerhet genom Boskapen; Så göra än i dag våra Lappar,
samt flere folckslag både uti Asien och Africa. Häraf kan man
allthå astaga, at Menniskan lefwer ock genom Boskaps-sköts-
eln utan Äkerbruk: Men den för syndenes skull förbannade
jorden kan ej bära någon för menniskan matnyttig säd, med
mindre Hon blifwer wäl omlagad, samt af Boskapen gjödd
och upbrukad. Häraf kommer fördensfull det, som ordspråket
lyder, at Äng är eller kallas Äterns Moder, och bör för-
stås genom Boskapen. Är altså Boskaps-skötseln en sådan del
af Landt-Hushållningen, som bör winna hos oss den första
och

och största åtanckan. I grund häraf hafwa ock alle gode Hushållare i vårt Land dragit förörr, at ärligen skaffa tillhopa så mycket Bostapsfoder, hvarmed de kunnat öfwer den långa wintern föda någon myckenhet af Bostap, ehuru slikt hos de flästa härtils ej skedd med den försigtighet, som warit möjlig. Icke desto mindre hafwa ganska många ringa brödt sig om Bostapens beqvämliga skötsel öfwer Commaren, hwilket nog samt skönjes, då man ibland annat skäddar deras Betesmarckers stora lågerwall, de der likwäl på mångfalt sätt kunna förbättras. Då jag uti följande blad har wägat röja de tanckar, hwilka jag på resor och skogsgånger i flere Socknar här i Finland fattat om sagde Marckers förbättring, berder jag den G. L. öfwerse med min swaghet.

§. 1.

Förunde jag uti den förhållighet, som mine omständigheter mig förestifwa, wisa widden af den nytta, som Bostapen hafwer med sig, samt den wantrefnad, en elak och otillräckelig och den trefnad deremot, som en god och tillräckelig Betesmarck tilskyndar Bostopen, skulle sådant tillräckeligen föreställa Dig, min Läsare, nödwändigheten af Betesmarckers ömare härd uti vårt Land. Alldeles oumgånkelig är Bostapen för oss, icke allenast at giöda och upbruka Åkern, utan ock at emedelbart klåda och föda oss med. En mer än omistelig nytta hafwe wi af Kreaturen wid resors anställande, samt andra sohror och förflor. Skulle en Landman wara utan Bostap, och med spaden i handen nätter och dagar gräfwä i sin Åker, samt giöda den, som han då kunde, och sielf slåpa hem Brännwed och Timmer, kunde han aldrig i desse Nordliga länder beqvämligen föda, och aldeles intet, hållt någorlunda tillräckeligen, klåda och wärma sig. Slikt öde hotar vårt Låra Fädernes-lands Inbyggare, der de ej besitta sig, at til-

at tilböriligen nära och ansa Bostapen. En allmän Plagen föres i vårt kära Fädernes land öfver Folkbristen. Våra suldomar gå jemväl ofta i swang hos de så Inwånare; De lida des utom ofta hunger och nakenhet. I vårt kära Fädernesland, hållt uti Finland, är ymnig föräd på tjenlig marek til Äcker, allenast Bostaps- Skötsel, såsom en grundwal för Äckerbruket, först genom Rings- och Betesmarckers förbättring, kom-mer i stånd. Efter detta, så är man, näst Guds Försyn, säker, det här fins Bröd, Sofvel och Kläder; Då hafwer folket en lyckeligare trefnad; Då fattar äfwen Utländningen behag at sätta sig ned i vårt land. Det är en afg'ord sak, at i Finland kan med Hö omöjiligen och aldrig födas tilräckelig Bostap hela året öfver; Dersöre är det nödwändigt, at wara försedd med sådane mareker, der Bostapen kan betas om Som-maren. Och som det är ganska nyttigt, at hafwa god, frisk och tilräckelig Bostap, så är det lika nödigt, at, jemte god och tilräckelig Winter-ans, hafwa godt och tilräckeligit Som-mar-bete; En naturen wil altid hafwa sin ankning och sitt underhåld, så wäl om Sommaren som Winteren, om den annors skall tjena til det ändamål, han är ämnad til. Wiltje wi se på Wenniskjan, så finne wi, at der hon ej alla tider har en jemn Skötsel, eller sådan, som naturen fordrar, så blir hon ofskickelig at fullgjöra den plicht, som naturen henne annors föreskrifwit, och förkorttar beklageligen sina lifsdagar. Wända wi oss til Inwånarena uti det widutsträckt och hårliga Wärriket, se wi, at de grönstas hårliga, då dem intet fattas tilbörilig näring af de fyra Elementer, och blifwa ut-wärtens ofskadde: Men hafwa de något af deras näring någon tid saknat, dö de bort, hwarå man hade exempel år 1757, då watnet i jorden, för den starka torckan wardt förminskadt. Det samma händer oss ofta, då de utwärtens på något sätt blifwa skadde. Om de oss icke dö straxt, utan man har ännu tilsfälle at ansa dem, och biuda til at bringa dem i sitt förra

stånd, så dö de ändock ofta med tiden för samma orsak; Eller ännu snarare blifwa sällan så frodige, som de varit förr. Sammatunda är det bestämdt med Creaturen, hvilka, då de om Sommaren gå svonga och toma, blifwa de fräslöse och kinkusge, samt kunna sällan med det torra Winter Fodret mera till sitt hull bringas. Hafwa de åter en besvärlig Wallgång, så de ofta Benbrött, blifwa utsträckt til Senor och Qidor. m. m. Felar dem tillräckelig och sundt watten, eller Marcken bär sådane Gräsarter, som för Boskapen äro skadelige, ädraga de sig åtskilliga anstötter och sjukdomar invärtes; Iwad gagn må man då wänta af sin Boskap? Åtskilliga Boskaps-sjukor och Främper kunna wäl ofta botas; men jag tycker det är bättre, at aldrig behöfwa någon Cur, än genom den samma hela något; Dertil med hafwa ock sådane Curer härtildags mycket sällan lyckats. Erfarenheten har allaredan beklageligen begynt wisa, huru Boskapens godhet måst öfweralt uti vårt Land ärligen aftager. Samma erfarenhet wisar, at Boskapen tager en anseentlig stöt til sin godhet, ej allenast då fodret wid slutet af Wintern blir allt för knapt och uselt; utan ock, sedan Boskapen sluppit ut på mulbetet, och innan de fått frihet at efter Höbärgningen komma i Ängarna. På de flästa ställen, i synnerhet när torra Somrar infalla, är Mulbetet så magert, at Boskapen näppeligen kan der uppehålla lifwet; Koorna sijn af och gifwa ringa eller ingen mjök; Dragarena blifwa maktlöse, ja de lida ofta så mycket härav, at det ymniga bete de sedan kunna få i Ängarne, och det goda foder dem gifwes, sedan de kommit i Hus, ej är i stånd at återbringa dem til deras förra godhet. När man ock något litet eftertäncker, huru Betesmarcken hos oss af de flästa handteras, så må man högeligen indra, at den kan hafwa på sig så mycket bete och gräs, som der finnes; Creaturen gå derpå hela Sommaren igenom i torcka och wäta; med sina fötter trampa de i wät wä; derlät sönder gräsrötterna, hwarav de ofta måste dö ut: Deras

ståndiga

ständiga gnagande tillåta sällan eller aldrig några gräsflag at genom fröande föröka sig. Gräsarterna äro wäl til en stor del perennia, eller stå år från år af samma rot; Men Botaniska grunder och dagelig försävenhet awisa, at de mer och mer aftaga och tijnas boet, om de ej ibland få föröka sig genom frön. Gemena folcket, som i synnerhet haft at gjöra med Boskaps-skjotteln, ser det, men deras ensaldighet tillåter dem icke bruka den billiga eftertanckan, at eftersinna orsaken til en slig Boskapens wantrefnad. Somlige af dem skämmas ock icke, til förläggande af helsosamma föreställningar, säga: Man har ju lefwat förr ock, samt haft sin utkomst, utan särdeles förbättringar och nya inrättningar; Men hwars och ens tilstånd utwisar snart, hurudan utkomst han hafwer. Som landet blir ärligen mer och mer bebodt, så fördras ock mera mulbet: och har i förriga tider Mulbetet ej warit så beswårligt som nu, ty misbruket har gjort det nu til en stor del obrukbart.

§. 2.

 Rogen utgör nästan på de bästa ställen hos oss den drygaste delen af Betes-Marcken, under det Ungarne äro hägnade; Men hwar och en, som har gått uti Skogarne här i Finland, lär ej kunna neka, det et sådant Skogars misbruk öfwas nästan öfwer alt, at då något wärcke hugges och afhämtas, lämnas tredje delen eller hälften, ja ofta två tredje delar och mera af trädet liggande qwar i Skogen. Då Brännwed och annat hugges, lämnas Skatarne och Qwistarne hiit och tiit fringspridde. Dändeligen många trån, som såles under Löfståekt och Nästwerflänings tiden, upfolla och orende i gräswardt annors härligaste ställen. Härtil komma de många windsfällen, hwilka antingen färsta af starkt wäder blifwit nedbrutne, eller först af fareden til deras stam och rötter skadde, och sedan jemmwal af lindrigt wäder, ja ock af

sig sjelfwe nedböjde; Med et ord: Skogen ser på mer än många ställen så ut, som wore där gjorda stora förhuggningar, nästan som man ämnat at förhindra en Fiendes framtågande; så at Boskapen med plats, och på många ställen aldeles intet kan komma fram. Det andra stället är åter sumpigt, så at Kreaturet må alt til Kieffbenen sjunka i åfja, och således anten wada öfwer, eller blifwa ofta faststående. Det tredje stället, där Boskapen skall tåga tram, består af Berg och Steniga Backar. När nu Marcken är så beskaffad, med hwad beqwämlichkeit skall då Boskapen gå där i Bete? Jag menar, den wil håldre låta ibland blifwa at äta, än gå i en så beswärlig och fahrlig Betes-marck. Man har ju funnit, at, där Betes-marcken är i flere afdelningar, af hwilka den ena är ren och beqwämlig at genomtåga, ehuru litet Gräs där wäxer, och den andra är upfylld med Wind- och andra Fällan, Berg och Moras, påkostadt Gräs-wårten aldrig är så ymnig, Boskapen då altid welat at den förra, och ej utan twång til den sednare. Ty då Kreaturet stiger öfwer Erån och Qwistlar, domna des Ben, det får Genodrag, samt sträcker sina Sidor och Leder. Jag har sjelf ofta sedt, at då Kreaturet hastigt stigit öfwer et träd, har det pustat, samt welat derpå stå och hwila en stund. Om sumpiga Marckers skadelighet skall fram-bättre wisas. Betesmarckens orenlighet är jemwäl derföre skadelig, at Kreaturet icke kan komma undan, utan måste nödwändigt gifwa sig til rof, då det af willdjur ansättes. Det hånder wäl ofta, at något Kreatur jemwäl på jemna och flacka ställen blifwa af willdjur sargade, sönderlitne och upåtne; men en slik wåda kan dock med skäl enkannerligen räknas til de förre eller orene ställen: ty de äro de samme, som giömma Kreaturet undan för Herdarnes ögon, at det kommer således at lämnas ifrån Hjorden. Skogen är ock öfweralt bedrägelig härutinnan, hwarom mera fram-bättre. Skulle nu Skogen blifwa underqwistad, och tillika rånad från slike öfwanomtalte nedfall-

nedfallne och fäldte trån, hwilka til största delen tjena til brännwed, och borde med flit dertill samlas, at til bättre behof spara den annors nog hos oss aftjånande Skogen, hwartil Uslänningens sorgfällighet och exempel bör oss förmå, se Mag. LITHANDERS tankar om nödwändigheten af Skogarnes bättre wärd i Finland S. II, så förmodar man, Betesmarcken blesse åtminstone en god del bequämligare och säkrare.

§. 3.

Als wil straxt, efter min i fösta S. gjorda löfwen något ordas om en Skogswuren Betesmarck. Den är intet til bete så god som en öpnare Marck. Ty det är bekant, at plantorne suga til sig det finaste och kraftigaste af jorden, hwilket uti skugga hwarken af Solen, Wädret eller Regnwatn alltid trofves kunna tilböriligen tillredas; Hwarföre att Gräs, som i skugga upkommit och växer, gemenligen ej finnes för Kreaturen så hälsofsamt, utan understundom förorsakar hos dem många hastiga Anstötter och Sjukdomar. Det är sant, at Gräset i en skuggig marck är långt mjukare och behöfwer mindre bitas och dragas på, än det, som växer på slacka fälten; Men erfarenheten wisar dock, at Kreaturen ofta ej smaka så begärligt på sådant, der allenast annat på öppen marck är at tillgå. Ty marck: Der Boskapen betes i Skogen, om då något öppet ställe förekommer, hafwa Kreaturen gnagat Gräset intil Rötterna; Men i tätta Skogen och wid Träd-rötterna, några slags Trån undantagna, som rätt nu skall omröas, kommer Gräset nog ofta til mogenhet, allenast det ej blifwer nedtrampadt. I Skogarne saknar Boskapen ofta en fri lust, som icke litet bidrager til deras ohälsa. De oändeligen många Inseker gjöra och Boskapen stor oro i Skogen. De utom äro Skogarne beswärliga at drifwa Boskapen igenom och sårslige för Willdiur, ty man kan der ej se långt. Den unga Sko-

Skogen lider ock mycket genom Boskapen, emedan många vackra
 Delningar och Timmen blifwa sönderbrutne och upåtna, Rötter-
 ne trampade och sargade, så at Trån derföre ofta ej kunna ernä-
 den mognad, längd och tjocklek, som annors wore möjelig. Utaf
 alt detta wil jag sluta, at det wore icke allenast nyttigt, utan
 ock ganska nödigt, at Betes-marcken stöde för öppen lust utan
 mycken Skog. Hårtill gifwes i Finland tilfälle nog, utan at
 Skogen derigenom blir förminskad. Ty här finnes alt omkring
 ganska många sådane Marcker, af hwilka Inbyggarena nu haf-
 wa alsingen nytta. Somlige af dem bära idel Måssa; som-
 lige litet starr och Ångsull: Någre äro öfvergrodd med någon
 Ähl, Pihl, Wide, Björck ock Gran m. m. de der likwäl
 äro dels så små och torre, dels ruttna, at de ej til någon
 märckelig nytta kunna användas. Men blifwa slike ställen
 rånsade ifrån deras förre odugelige wärter, och förwandlade
 til Gräs- och Hårdwall, kan Boskapen med mycket större be-
 går stilla stående där föda sig, än i Skogen här och där sam-
 la strån hela dagen, och likwäl gå om aftenen hem swong
 och tom. Uti Skogarne finnes afwen här och der större och
 mindre jämna platser af skön jordmån, hwilka med större för-
 del och bättnad kunde röddas, inhågnas och användas anten
 til Äng eller Betesmarck, än at låta dem stå öfverwårta med
 Skog: Man kunde, alt efter omständigheterna, anlägga flere
 sådane i Skogen, och låta Boskapen om Sommaren beta 3.
 eller 4. dagar i hwardera, alt efter deras storlek och Boska-
 pens myckenhet, hwarom mera längre ned. Härigenom, för-
 modar jag, kunna ock åttilliga stutor och säheligheter hos Bo-
 skapen förekommas. Den invändningen, at Gräs-wårten är
 ynnigare i några Skogar än på flacka fälten, och at Betes-
 marcken genom Skogens afredjande således blir förwårrad och
 ej förbättrad, försvinner nu af sig self, då jag redan wist, at
 fluggegräset icke är för Boskapen så hållsamt och begärligt.
 Ingen kan med skäl säga, at Skogen öfvergår öppna Fäl-
 ten

ten uti gräsbörd; Dock påstår jag icke heller, at alla Trän
ifrån en til Betet ämnad marell skola afördjas, utan böra några
lämnas här och der stående, samt wiha slags Trän efter om-
ståndigheterna planteras til, til skjul för starkare Solsten och
blåswäder, samt at befordra gräswårten. Bærträn, som Gran,
Tall och Fien böra der ej isolas, ty de äro en samlingsplats
för Brömsor och andra Boskapen skadeliga Insecter, samt
hindra och utöda gräswårten rundt omkring sig, och i des stäl-
le befordra mågan til wårt. Jag har erfarit, at Kreaturen in-
tet älska det gräs, som växer öfwer Ek-Hägg- och Kunn-
rötter: men gnaga desto närmare til Ahl, Lind, Hågel, Wi-
de och Pihl, Fennis Kaita; förså må ej dem, som wåxa
röid Björk och Asp; Hwarföre af desse sednare kan och bör
qwarlämnas, eller sedermera planteras, i fall sådane Trädslag ej
tilförene på den marken wuxit, då deras blad och skugga på
en kort tid förwandla en sårre Jordmån til bättre. Då et
starkt storm- eller urwäder upkommer, kan wäl ej Boskapen un-
der de så Träns skjul fulleligen bärja sig; Men så gifwes icke
heller på många ställen tilfälle at göra så widlyftiga sålt, at
wädret med hela sin fart kan bryta an: Dertilmed växer jem-
wål Skog på alla sidor omkring, så at Boskapen i slift fall
kan gå på en sida mid Skogsbrynet, hållt wi hoppas, at den
Högste förlånar oss flera klara och lugna dagar om Sommar-
tiden, än mulna, kalla och fulla med oröder: Åfwen re-
commenderes anten de af Herr Öfwerste Lieutenanten BOJE
uti des försarna Swenska Landtushållare bestrefne skjul eller
tak och hus, eller några andra dylika, för både större och
smärre Boskap och ungnöt, at så gå uti om hetaste tiden på
dagen, samt eljes, då oröder insalla, at derigenom förekomma
hwarjehanda annat af stark hetta eller swår wäderlek tilstö-
tande sjukdomar,

§. 4.

Mestilligstades i Finland finnes wäl flacka och öppna fiärr,
hwiika bära något ymnigt wiäa gräsarter, som kunna nä-
gorlunda behaga kreaturen; Men jag påstår dock, at
sådane, jemte andra sumpige marker, äro ofta mycket skadeliga
til mulbete. Ty utom det, som i §. 2 nämndes, at häst uti
wäta är, samt hwar höst och wäbr, kan kreaturet så stäncka in,
at man måjle dragat up, hwarigenom des lemmar icke litet brå-
kas; så händer ock, at så ofta boskapen går ut träck och ääia,
fastnar wid deras ben en hop orenlighet, som förorsakar skabb
och skor, hwilket allmänt är märkt häst på ungnöt. Ko-
spenarne äro samma öde underkastade. Wätan gör desutom
på all boskap flöswarne miuka, så at om de komma sedan at
gå på någon sandig, stenig eller annan skarp jord, så de ofta
sådant qwal, at de näppeligen kunna gå och stå. Wibare när
et kreatur går i wäta och ääia, tränge watnet sig underfün-
dom, utan at undergå den förwandling, som annors sker i ma-
gen, igenom huden uti föttet, hwilket, tör hända, kan bidraga
til swullnad, wattusot, hosta, samt allehanda förrottnesse och öp-
ningar på kroppen: då säges ääwen kreaturen så lös, så snart
de om hösten blifwit installade, hwilket icke allenast det exem-
pel som existerat uti suksiga sähus, utan ock då kreaturen för-
tärt döswigt och wätt foder, tyckes intyga; men döswig och
stinkande jord bär döswigt och stinkande gräs. Man ser ock,
at boskapen sielfwa långt hållre wälla ut, at beta på hårdwall
än på sancka ställen: hwar hushållare wet ääwen, at et lös hård-
walls hö spisar ät kreaturen mera, och gifwer bättre kraft, än
2 ä 3 lös starr eller på sancka Ängar och i färr wärt foder.
Följer förthenstull af alt detta, at det är ganska nödige häs-
wa en torr betesmark, då ääwen boskapen får långt mera
styrka. I synnerhet wet hwar och en, at, om Hästar, Fä
och

och Gutter ej hafwa tort mulbete, märkes wantrefnaden mer än ögonfärligen.

§. 5.

Så göra många af de i föregående §. §. til betesmark föreslagne och nu dels säga dels aldeles intet nyttjobare måsar, får och moras til hård- och gråswall, är på de måsta ställen ganska möjligt, lätt och ej särdeles kassamt. Angelägenheten, at detta företages, är i föregående någorlunda wist. Detta tor icke kasta en Landman heller mera, än de dagswårken, som han nu, dels försummar i lättja, och dels anwänder til några mindre nyttiga och ofta skadeliga gjöremål, såsom Sweddehogge, hwarigenom de frödigaste skogsparterne ödeläggas, och bonden (skadan, som skogen lider oberäknad,) sålän har sitt arbete betalde: icke heller kunna så högländta markter blifwa gjärna gråsbördige. Det är möjligt, at desse dagswårken äro tillräckelige til berörde nu obrukbare markers förädlande; Ty den lilla och odugelige skogen, som några af dem äro öfwergrödde med, är snart aftröddad, och anten satt i högar och upbränd, eller, som gagneligare är, hemsörd til bränste. Det förnämsta blir, at det sura och ofunda watnet astappas genom dikande; Dock låter sådant jemwäl småningom begynnigen göra sig, häst naturliga bäckar, ehuru nu fastgrödde, utur de flästa får och måsar utfalla. Ej heller må någon sätta större wärde på de härvid nödiga redskap, än arbetet i början förer med sig gagn. När watnet är astappadt, begynner marken efter hand förwandla sig i gräs- och hårdwall, och de förra mindre nyttiga och odugelige wårterne afaga. Man kan dock, sedan watnet är uttappadt, uti lagom torcka bortsweda måsan, då den deras blifwande affan icke litet giöder och gör marken frugsam. Har man lämpeligt, eller gör et rätt wahl

utaf vissa af de slags höfrön, som Herr Oeconomiae Directeuren och Chemiæ Professoren GADD uti *Disp. om Jinstä Ångskjotselns hinder och hjälp* 2. afdeln. 46. ic. §. 5. recom-menderat, at bestå slite swedde marcker med, kan bostkapen efter et år hafwa där sin föda. Alle slite marcker bestå wäl icke af samma jordmon, och följakteligen äro icke lika frugtbare; men om de icke alle duga til ång, så tjena de dock til betesmarck: ty bostkaps trampningen i rättan tid stedd, såmte de i 3. §. recommenderade tråns planterande, är mågtig at gjöra en dylik marck tåmmelig bårande, hällst man finner, at sandmoar, der bostkapen haft sin wäg öfwer, hafwa tagit nå-got gräs. At watnet, som af sagde marcker blifwer uledt i fiodar och elswar, et må tilskynda de bredewid dem belägna byar til åker och ång någon flada, har vår Höga Ömmerhet redan framföredt genom Förbränsningen beghnt förekomma.

§. 6.

En stor olägenhet har bostkapen på årtiillige ställen här i Finland derutas, at de måste gå halwa til hela da-gen om den heta sommaren utan dricka. Just derutas, menar jag, härstammar til en ganska stor del den swåra sommarstukan, den farliga bostkapspesten och förstoppelsen. Wi finne at en arbetskarl, ehuru han intet salt förtärer, ej kan på något sätt bårga sig utan dricka om sommaren. Så försmå-tas äfwen bostkapen, som är hela dagen i rörelse, och faller omsider af wahnmåktighet, der den ej får dricka at swalka sig med. Man har ju sedt Creatur, hwilcka, då de uti stark sommarheta gått något länge utan dricka, fallit knall och fall döda neder, och sålunda deras hel hastigt störtat: koorna sijnna såmwäl oroligt af wattubrist. När kreaturen omsider komma til watten, dricka de för hastigt, som icke litet skadar dem, och

och jemte det förra, är en tillräckelig orsak til watten-röb- och lungfoten. Denna olägenhet kan med ringa möda uti vårt land förekommas, emedan på de flästa ställen finnes en myckenhet af källor, hvilka renade och urdfikade gifwa det behageligaste watten. Skulle åter någorstädes ej wara tillgång på källor, så äro dock under jordytan oändeliga wattenådror och rännilar, de der med möjelig kostnad och besvär kunna upgräfwas, samt således inrättas wattubrunnar, hwarutur Herden kan med ett dertil tjenligt wärcktyg ösa uti hoar för bostapen. Sådane källor eller brunnar böra wara så många, at bostapen får dricka när den lyst, eller åtminstone 3. gångor om dagen, neml. första gången ungefär kl. 10. f. m. Sedan kl. 1. eller när helst de wela under deras hwilo-tid, och sist kl. 4. e. m. Skulle Betesmarcken wara wåt och sumpig, behöfde wäl ej kreaturen dricka så ofta, och då de sådant tarfwade, hittade de stelswa uppå, utan at soldat hade besvär med wattubrunnars inrättande; men en sådan mark är redan i 4. §. bewist wara skadelig; Hwarjäre ingen inwändning i så måtto kan mer hafwa rum. Dertillmed, om bostapen dricka utur de sura wattenuppsarne, in-dricka de sig mycken osunhet. Det är d. rföre, som mångfaldig erfarenhet wisar, ganska angelägit wid betesmarker, 1. At der skaffa tillräckeligt ja öfverflödigt watten; watten måste möta koon allestädes, som kan påminna henne när hon det behöfwer til lästning beta sommaren, hwarigenom mjölken i proportion ökas säger Herr Baron BRAUNER i sina tankar om Wäster och Äng edit. 3. p. 151. 2. At det är friskt och hellsamt watten; rinnande- och kallwatten är bäst: Der källrännilar äro, kan man så anlägga wattendammar för bostapen, at källrännilan löper midt igenom dammen, hwarigenom watten der alltid på wist sätt är rinnande. Stillastående watten tager i sommarhettan röta til sig, blir illa lukande och upfylldt med allehanda insekter, hwaraf en stor del äro för bostapen min-dre

tre hellsamma. Bräddarn af dammarne böra vara lång-
stutande och ej tvära, at ingen olycka med bostapen der kan
ske. Wid hafs kanterna böra Betesmarkerne så inrättas, at
bostapen ibland kan så dricka det salta hafswatnet, som som-
mariden gör dem mycket godt.

§. 7.

SÄr man nu således, som desse ensaldige blad innehålla,
ligger sig winning om Betesmarkers möjliga förbät-
tring, kan uti Finland, näst Guds wälsignelse, och
sedan ångarae åfwen wunnit en tillräckeligare wård, södas dub-
belt så mycket bostap, som här nu finnes, ja mera, och
det mycket lyckeligare. All den nyttan, som i 1. §. nämns
des, tillfaller då wiserliga landet. Derillmed har allmogen den
lfsan, at ej behöfwa underhålla så många herdar, som nu nö-
digt tarfwas: Ty då kan en person hwarja hela horden
i ögnastfke. Uti flere indelningar kan och bör betesmar-
ken då delas; hwaras följer, at, när Bostapen går nå-
gra dagar i den ena indelningen, de andra då wackerf hin-
na tillaga i gråswäxt. Hvad otrolig förmon man har af be-
tesmarkens indelande i flere smärre delar, och at, då Bosta-
pen betar uti den ena, de andra så waxa, samt huru sådant
afdelande beqwämligast kan ske, finnes utfört uti Herr Baron
BRAUNERS tankar om Åker och Äng, 3. Upl. p. 149.
och följande. At just på alla orter i Finland om gärda sär-
skildt eller aflånga hwar dags betesmark för sig, tyckes vara
en kassam såsång, emedan en hel sådan indelning på så stäl-
len hafwes i et ögnastfke, eller, der den ock så wore, är den
likwäl på flästa ställen genom Backar, Båar, Skog ic. Skid
ifrån de andre. I Finland behöfs ock alltid en Herde jemwäl
för odjurens skull, hållt den ej ännu yppats, som dem ifrån
wårt land kan utöda, och då bör ej Herden nöta sina dagar
i lätt

i lättia, utan frya Boskapen på deras wiså mågar; Dock, der belågenheten så är, bör man anse Herr Baron BRAUNERS försök i des tankar om Åker och Äng, 3. Upl. p. 152. Något hinderligt Handwärf bör ej tillåtas en Herde under wallgången, ty sådant förhindrar honom måreka odjurens skadeliga anmalkande, och gifwer tillfälle at hålla Boskapen länge innestängd uti des hwiloställe. At ej omgårdas Boskaps-hwi-lorne, utan låta Boskapen här och där i marken hwi-la, har sin nytta med sig, så i anseende dertil, at marken då blir jemt gjödd, som ock at Boskapen får begynna äta när dem lyfter. Här wore än mycket at säga om sättet, at förbättra en betes-marck; men mina snåwa wilkor tillåta mig ej at utföra ale, som jag wille; jag wil derföre endast med så ord nämna et och annat, som derwid bör i aftagas: Sann betesmarck bör aldrig betas i wät wäderlek, då jorden är mycket mjuk, utan om gjörligt är, endast i stark torcka. De torraste ställen af en betesmarck kunna betas i wät wäderlek. Så mycket en hinnet, bör man så laga, at en liten eller wiß del af betesmarcken hwart år får gräsfröa sig. Man bör så öfwer en wiß del hwart år de gräsfrön, som man om Wären samlat på stallsfullor, uti och under Hästrubbor, på Ladugäll och bottnar ic. Om jordmon är Hårdwall, at, så mycket man förmår, sälja Engelska plågseden, och hålla en beständig omwärling, at lägga Åker til Äng, Äng til betesmarck, betesmarck til Åker: näppeligen kan något så mycket bidrağa til en bårande Äng och förträffelig betesmarck, som detta med förstånd inrättadt. Om det, som i synnerhet wid betesmarcken för Jår är at i aftaga, hinnet jag nu ej orda.

§. 8.

 Effe äro nu, G. L. de ensaldige anmärkningar, som jag haft tillfälle at göra om Betesmarckers nödiga och mö-jeliga

jeliga förbättring i Finland. Minnet hade fordrat, till des utför-
och handterande et magnare skulle, en större försäkerhet, och
mindre snäsma wilkor; Dock försäkrar den G. E. ädelnöd
mig om et blidt omdöme. Emblertid är min önskan, det den-
ne delen af Landsförsöeln, jemte andre, komme til sin möjeli-
ga högd, der Allmänna samt hwar ensild til ynnig nytta! Swar-
igenom ock besträmes det stora GUDs Namns Åra.

Til Herr AUCTOREN
och
RESPONDENTEN.

SWad är, min Wän, som Eder hog mån drifwa?
Swad är, som Ehr så oförtruten gör,
At ifrigt op på Pindi trapper klifwa?
Swad är, at I så driffigt wäga tör?

Förlåt dock at jag Ehr så djerst will fråga;
Jag twiflar ej, mig gifwas lär til swar;
Mån dygd ej skall och Lärdom wil a wäga
Ejt, hwar af them ej nå'n tid olönt war.

Ej äfwen det är hwad jag kroget önskar;
Ehr Lärdom och Ehr dygd må så sin lön:
Ehr Lager må, sen I den ärnådt grönska,
Tills äldren sent förtar des fågring stön:

Fördrifwas må det Moln, som möreker gifwer
Ehr lyckos Sol, som släds må lysa klar,
Tills tidens längd ock ändteligen drifwer,
Til nögsamt slut sist alla Edra dar.

Således wälmönt hyltadt af
J. H. H.